

УДК 81'373.232.197

Л. М. Шуст

кандидат філологічних наук,
викладач кафедри словесних дисциплін
Луцького педагогічного коледжу
e-mail: lyud_mylka@ukr.net

ВІДВИГУКОВІ ПРИЗВИСЬКА ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

У статті проаналізовано західнополіські прізвиська, похідні від вигуків та звуконаслідувальних слів. Зафіксовані одиниці класифіковано на 10 мотиваційних груп. Виявлено, що відвигуківі прізвиська — особливий пласт неофіційної антропонімії, що відображає найбільш індивідуальні особливості носія.

Ключові слова: прізвисько, вигук, мотиваційна група, антропонімія.

Дослідження українських прізвиськ останнім часом набуває все більшого поширення. Складність студіювання цієї антропонімної групи зумовлена складністю фіксацій через усне, незадокументоване функціонування, морально-етичну закритість.

Предмет представлено дослідження — прізвиська жителів Західного Полісся, **об'єкт** — неофіційні найменування, похідні від вигуків.

Прізвиська людей становлять особливий клас пропріальної лексики, оскільки виявляють специфіку на рівні виникнення, функціонування і взаємозв'язку з екстралінгвальними й інтерлінгвальними чинниками [3, с. 340]. Прізвиська були предметом дослідження таких науковців, як О. Антонюк, Г. Аркушин, Д. Бучко, М. Наливайко, Р. Осташ, Н. Федотова, В. Чабаненко, П. Чучка, Н. Шулська. Учені студіювали конотацію, мотиваційні групи, етимологію прізвиськ різних соціальних груп. Однак прізвиська, похідні від специфічної частини мови — вигука — не були предметом окремого дослідження. Цим і зумовлена актуальність статті, адже вуличні прізвиська мають великий евристичний потенціал [5, с. 1].

Мета роботи — опираючись на виділені мотиваційні групи, довести, що відвигуківі прізвиська — особливий пласт неофіційної антропонімії. Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**: зафіксувати західнополіські відвигуківі прізвиська; простежити їхню

мотиваційну базу, поділивши, відповідно, на мотиваційні групи; **розмежувати вигуки та інші однозвучні частини мови як твірні основи для прізвиськ.**

Дослідники виділяють різні мотиваційні групи прізвиськ. Так, Н. Шульська виокремлює 9 мотиваційних груп, 35 мотиваційних підгруп, 19 мотиваційних мікрогруп, 94 мотиваційні ряди [5].

На думку М. Наливайко, найбільш оптимальним є поділ прізвиськ на три типи: прізвиська антропонімійного походження; прізвиська, які містять у собі характеристику носія; прізвиська, які мають інформацію про носія, окрім його зовнішньої характеристики [2]. Однак досліджувані нами неофіційні найменування не можна зарахувати до жодної з них.

Очевидно, що прізвиська, похідні від вигуків, характеризують у першу чергу мовлення людини. С. Богдан вважає, що характеристика особи за особливостями мовлення, відбита у прізвиську, є найбільш своєрідна і неповторна, чітко індивідуалізована для кожного села, оскільки формується на основі певних мовленнєвих огріхів людини (здебільшого фонетичних) чи специфіки її мовлення [1]. Оригінальним індивідуалізуючим засобом вважає такі найменування і П. Чучка [3, с. 341].

За спостереженнями Н. Шульської, західнополіські найменування за специфікою мовлення осіб репрезентовані прізвиськами, які характеризують дуже балакучих людей; відображають вади їхнього мовлення; засвідчують уживання слів-паразитів; відтворюють дитячу вимову денотатів; указують на використання діалектизмів інших регіонів. Вуличні антропоніми цієї мотиваційної групи особливі тим, що їхні твірні основи — слова різних частин мови, вигуки: *Га, Не Розумію, Значить, Файно* [5, с. 7–8].

Джерельною базою дослідження послуговували лексикографічні праці «Словник прізвиськ північно-західної України» [4] та «Словник прізвиськ жителів межиріччя Стиру та Горині» [6]. Зафіксовані прізвиська, мотивовані вигуками, поділяємо на такі групи:

1. Слово, яке носії часто повторюють. Це можуть бути безпосередньо вигуки (*Альо, Бігме, Блін, Бляха, Га, Гаво, Гаплік, Гух, Жеж, Йомайо, Кіша, Короче, Лю, Мах, Міма, Пардон, Прощу, Пшенрашам, Тотаботона, Тю, Уте, Фека, Цюсь*) або слова інших частин мови, які від частого використання перейшли в розряд вигуків (*Але, Бодій,*

Вопшем, Вот, Вотва́тото, Вототó, Всьо, Вуй, Вчэра, Говуру́, Дéло, Это, Это-Это, Ець, Канéшно, Ондичкі, Опшé, Ось, Отакувó, Отó, Оцé, Оцòб, Подúмаиш, Покúда, Понíмаиш, Пустé, Салáми, Судьбá, Тайó, Те, Туйóб, Тíлько, Тичáсом, Тóе, Тóчка, Фру́нік, Хáно, Ханóй, Хутéйко, Хúтко, Цíха, Цíхо, Цíхóн, Цúмбас, Ця́во, Цяпу́тка, Чортéка, Чувачóк, Шту́ка, Юноша).

Близькими до цієї групи є прізвиська, похідні від часто повторюваних виразів або словосполучень: *Бля́ха-Бля́ха, Бля́ха-Му́ха, Богтимóй, Влáсне Кáжучи Мáбуть Так, Это Сáмоє, Їóлі-Пáлі, Ї Опше, Кúрчий Бек, Люба-Згуба, Ось Де, Оцé Ж, Оцé То, Розумі́єте-Понíма́єте, Сам Раз, Скажí Так, Скажíмо, Сьóе-Тóе, Так Сказáть, Таки́м Чíном, Так-Так, Тéго-Вéго, Тéе-То Як Їогó, Тéхо-Тéхо, Тóе Гет, Тяп-Ля́п, Хай-Но Я, Хай-Фáй, Цiм Цьóго, Цíхо-Цíхо, Чiки-Чiки, Чiкi-Бáкi, Чiкi-Пiкi, Чiк-Чiк, Чу́иш-Чу́иш, Чуй-Чуй, Што Хатiш, Ясно-Ясно.* Бачимо, що значне місце серед них займають лексичні конструкції з однотипними або фонетично схожими компонентами (*Бля́ха-Бля́ха, Так-Так, Тéго-Вéго, Тéхо-Тéхо, Тяп-Ля́п* тощо).

2. Прізвиська, похідні від часто повторюваних слів чи виразів, але фонетично чи стилістично відмінні від них: *Бга, Агáх* ← ага, *Асьóсь* ← «А шо ш робити?», *Бáба е* ← е, *Блiна, Блiндер* ← блін, *Бóженько* ← «ой Боженько!», *Бозю́ня* ← «ой, Бозюню», *Бозю́ньо* ← «ой, Бозюньо мій милий», *Бравася* ← бра, *Бра́цьо* ← «ой, брацюню!», *Ва́йха* ← вай-вай, *Вáся Ге* ← ге, *Вáся Лю́ди Мiлi* ← «ой, люди милі», *Вéкач* ← овве, *Войвóй* ← вой, *Вотвóт* ← вот, *Га́йдиха* ← гайда, *Га́кало, Гах* ← га, *Гаку́ма* ← га, кума, *Гéйзик, Гéйчик* ← гей, *Гiкало* ← ги, *Голубíха* ← «ой, голубоньки», *Да́да, Да́дач* ← да, *Єрундíха* ← єрунда, *Зiльóнає* ← «Стоять, зильонає!», *Зе Ю́лька* ← зе, *Зна́тьцьо* ← знатця, *Їбóнько* ← їйбо, *Їбóйна, Їбóйниха* ← йой, *Кажíмиха* ← кажiмо, *Корóткий* ← короче, *Люди́на* ← ой, людино, *Ля́мпочка* ← лямпочки-лямпочки, *Льóкiн* ← о, *Микóла Ге* ← ге, *Мiла* ← ой милейко, *Мiтьóлик* ← а мені мiтьóлiкi, *Моспа́н* ← мой пан (служив у пана), *Мусiтобíло* ← мусить так бути, *Найчик* ← най, *Наконéчний* ← наканец-то, *Начáльник* ← слиш, начальник, *Но́кало* ← но, *Ну́кало, Ню́няло, Петяну́* ← ну, *Ну́тко* ← ну ти, *Ончо* ← он що, *Осьóсь, Осьòсьó* ← осьо, *Оцé-Оцé* ← оце, *Подúма* ← треба подумати, *Порáда* ← «порадо моя мила», *Прiнци́п* ← в принципі, *Сáмик* ← «саме то дiло», *Сiп* ← «сiп про сiп», *Сму́ток* ← «ой, смутку ти мiй», *Такна́чит* ← так значить, *Такчинé* ← так чи не, *Татá* ← та,

Тóгач ← того, *Тотóшко* ← то, *Тóшта* ← то што?, *Трiшечка* ← трiшки, *Фúкало* ← фу, *Хáйчиха* ← хай, *Хоп* ← хоп туди, хоп сюди, *Хорóбонька* ← хвороба, *Хорóшун* ← хороший, *Хотáбич* ← хотя би, *Хúткий* ← хутко, *Цвей* ← «цве-цве-цве», *Це Кóля*, *Це Сáме*, *Цéкало*, *Цёткiн* ← це, *Ця́ва*, *Ця́вала* ← ця, *Чiко* ← чик-чик-чик, *Чикóра* ← чи-чи, *Чу́йко* ← чуй / чуєш-чуєш, *Явóльт* ← яволь, *Япóнськiй* ← японський бог.

Іноді неофіційні найменування відбивають характерні примовки, божіння або й прокляття, вживані особами: *Гу́цик* ← «Іванко гуц — гроші пуц», *Дзьóмко* ← «Дзьом, Марися, до серденька пригорнися», *Йóршик* ← «Йорш твою мiдь», *Лю́лька* ← «Щоб я цю люльку недокурив», *Оце́ Вáся* ← «Оце Вася казав», *Перу́н* ← «Щоб тебе Перун забив», *Печiнка* ← «А спечи його лихо», *Рiзу́н* ← «Рiзав твою ма!», *Шiвiлiй* ← «Шiвiлiсь, коли гроші завiлiсь», *Яблiха* ← «Щоб тебе яблi з'iли», *Хорóба* ← «Щоб тебе хороба забрала», *Хрiн* ← «Хрiн би тебе взяв», *Цибу́ля* ← «А цибулю твою мать», *Хапмúхи* ← «Хап його мухи», *Чáча* ← «Це вам не якась чача», *Чiкман* ← «Все буде чiкi-чiкi».

3. Прiзвиська, мотивацiйна основа яких — дитячi вигуки: *Бабéй* 'у дитинствi так вимовляв добрий день', *Бадáць*, *Дéда*, *Ховáйса* 'часто повторювали це слово в дитинствi', *Бeбéсик* 'у дитинствi часто повторювала склади бе-бе', *Бeк* 'на все казав бека', *Бéкач* 'у дитинствi бекав', *Бéчка* 'у дитинствi пас овець', *Бом* 'у дитинствi повторював: «Оводи кажуть бом, бом»', *Бóмко* 'коли дзвонили церковнi дзвони, повторював за ними «бом, бом»', *Гугу́ша* 'довго не говорив, а гугукав', *Буц* 'дiд любив гратися з дiтьми в баранчика', *Зиць* 'утихомирював дiтей таким словом', *Лулéйко* 'у дитинствi кликав гусей лу-лу-лу', *Ля́ля* 'у дитинствi лялякав', *Пéкало* 'коли хотiли пити, казав п'є', *Пi-Пi* 'так називав автомобiль', *Пуль* 'кликав гусей пуль-пуль-пуль', *Рiнда́ль* 'малим грав, приспiвуючи ринда-ринда', *Тáсiк* 'часто повторював слово тасi', *Трiндик* 'приспiвував тринди-тринди-трин-да-да', *Цíпця* 'так кликала курчат', *Чiк* 'спостерiгав за годинником, повторюючи чiк-чiк'.

4. Неофіційні найменування, похідні від вигуків, які носій вживає в нетверезому стані: *Бджа*, *Вáся На*, *Гáрi* 'у нетверезому стані співає «Гей! Гей! Гарі! Гарі!»', *Гуль* 'у нетверезому стані кличе до себе дiвчат гуль-гуль-гуль', *Ляпасóнько* 'випивши, приспiвує: «Гоп, штоньки, ляпатоньки»'.

5. Прiзвиська, похідні від вигуків, уживаних за певних умов (при танцi, спiвi, грi на музичних iнструментах тощо; уживання вигукiв

мотивоване конкретною ситуацією): *Бáлам* ‘коли не знав слів, співав «балам-балам»’, *Гаць*, *Гóна*, *Чакі́* ‘повторювали ці слова під час танцю’, *Гей* ‘коли починав грати на гармошці, так вигукував’, *Гон* ‘повторює під час роботи’, *Гуляйла́на* ‘мав криву ногу і, пританцювуючи, співав: «Гуляй, лапа!»’, *Гамáй* ‘співаючи, мугикав гама, гама’, *Гиргесь* ‘батько був музикантом і, коли грав, підспівував гир-гир-гир’, *Мадúга* ‘грав на гармошці, приспівуючи «дуга-дуга»’, *Пáнпач* ‘грав на гармошці і в такт примовляв па-пра-па-пра’, *Помалéньку-Помалéньку* ‘коли гуляє з дитиною, постійно викрикує ці слова’, *Понісла́сь* ‘повторював це слово, коли їхав кіньми’, *Прóшу Гра́йте* ‘казала ці слова музикам на весіллях’, *Пучáча* ‘вигукував на весіллі під звук бубнів’, *Пшик* ‘казав після кожної виконаної роботи’, *Пац* ‘батько вкрав у єврея со-рочку, а євреї його зловили і почали бити, примовляючи: «Пац его, пац!»’, *Чóмбе* ‘водій, який на запитання, чи підвезе, відповідав чом бе’, *Чу́шка* ‘коли танцював, примовляв чух-чух-чух’, *Шабáш* ‘по закінченні робочого дня постійно так вигукував’, *Трáлі-Вáлі* ‘постійно наспівує’, *Ші́кавка* ‘колись дуже емоційно розказувала, як теля їсть траву — шик-шик-шик’.

6. Неофіційні найменування, мотивовані звуконаслідувальними словами, а також вигуками, адресованими тваринам: *Бе* ‘так кличе овець’, *Бебе́* ‘часто повторює склад бе’, *Бедзь* ‘спиняв воли таким словом’, *Гéтя* ‘поганяючи коней, гукав «гейта!»’, *Гулю́ся* ‘часто пасла гусей і повторювала гусь-гусь’, *Гу́ля* ‘так кликав індиків’, *Гедзь* ‘дражнив корову гедз-з-з, бо не хотів довго пасти’, *Луч* ‘заганяв овець до кошари цим вигуком’, *Пу́тяло*, *Пу́тькало* ‘кличе курей путь-путь-путь’, *Цап-Цап-Цабé* ‘вживав такі вигуки’.

7. За особливостями мовлення носія (у тому числі манера привітання, сміху, особливості, спричинені певними фізичними недоліками тощо): *Аню́* ‘за особливостями мовлення’, *Галі́уд* ‘при зустрічі постійно вигукує «Какіє люди в Галівуде»’, *Га́циха*, *Гу́кало* ‘недочуває, тому постійно перепитує «Га?»’, *Гегé*, *Гегéкало*, *Ги-Гé*, *Га́га* ‘своєрідно сміються’, *Гóма* ‘голосно й невиразно говорить «гом-гом-гом»’, *Горобéць* ‘у розмові постійно швидко повторює що-що-що’, *Горóшка* ‘недоказує слів, а замість того каже го-го’, *Гой* ‘звертався до людей словами гой-гой’, *Ла́на* ‘вітається виразом «Дай лапу!»’, *Лю́бка-Ля-Ля* ‘любить пліткувати’, *Мага́йба*, *Привіту́лі*, *Хай*, *Хай* *Бúде Мир* ‘віталися такими словами’, *Матю́к*, *Матючо́к*, *Матю́шник*,

Матющи́ха ‘вживають багато нецензурної лексики’, *Мі́лий* ‘вітається словами здоров, милий’, *Пе́йка* ‘була німа, тому говорила тільки пепе’, *Лбша́дь* ‘голосно сміється’, *По́пушка* ‘після служби в армії вітався словами здравствуй, попушка’, *Ру-Ру* ‘через вади мовлення’, *Саля́м* ‘вітався словами салям алейкум’, *Трах-Ба́х* ‘швидко і багато говорить’, *Уру́-Уру́* ‘заїкається’, *Ха́ха* ‘постійно сміється’, *Хе́лка* ‘віталася словом хелло’, *Хі-Хі* ‘ніколи голосно не сміявся, а лише хихикав’, *Хро* ‘коли сміється, то хрокає’, *Ху́тьо-Ху́тьо* ‘завжди поспішає’, *Хуху́н* ‘вимовляє це слово, коли сміється’, *Як То Ка́а* ‘починав розмову такими словами’.

8. Пов’язані з професією носія: *Будь Ла́ска* ‘учителька української мови’, *Ле́вий* ‘учитель фізкультури, який постійно давав команди: «Лево́й, на лево́»’, *Тиши́на* ‘учителька часто повторювала це слово’.

9. Прізвиська вторинної мотивації: *Ганс* ‘часто повторює німецьке слово гут’, *Дзень-Бо́м* ‘церковний староста’, *Кук, Ку́ка* ‘від прізвища Зозуля’, *Ко́гут* ‘умів співати по-півнячому’, *Німець* ‘часто вітається словами хай, Гітлер’.

10. Прізвиська з відсутньою мотивацією, однак фонетично оформлені як вигуки: *Ару́гу, А́у, Бух, Кус-Ку́с, Приве́т, Тюн*.

Проаналізувавши 323 відвигукових прізвиська, погоджуємося з думкою Н. Шульської про те, що «неофіційні західнополіські антропоніми, сформовані на ґрунті діалектної системи (почасти з польським і російським украпленням), виявляють специфічні мовні явища, позначені інноваціями та архаїкою» [5, с. 13].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, представлений матеріал дає змогу стверджувати, що прізвиська, похідні від вигуків, — досить значний пласт у неофіційній антропоніміці. Виділені 10 мотиваційних груп ілюструють те, що носії прізвиськ послуговуються вигуками в різних життєвих ситуаціях, часто використовуючи у їх функції інші частини мови. Перспективи подальших досліджень убачаємо в глибшому студіюванні окремих мотиваційних груп із залученням лексичних паралелей з інших регіонів.

Список використаної літератури

1. Богдан С. Скажи мені своє прізвисько... [Електронний ресурс] / С. Богдан. — Режим доступу : <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine48-49-24.pdf>.

2. Наливайко М. Я. Неофіційна антропонімія Львівщини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / М. Я. Наливайко ; Національний авіаційний університет. — К., 2011. — 19 с.
3. Наливайко М. Я. Неофіційна антропонімія сучасного села / М. Я. Наливайко // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. — 2012. — Вип. 56. Ч. 1. — С. 340–346.
4. Словник прізвиськ північно-західної України: У 3 т. / Упоряд. Г. Л. Аркушин. — Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009.
5. Шулська Н. М. Неофіційна антропонімія Західного Полісся : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.01 / Н. М. Шулська ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. — Луцьк, 2011. — 20 с.
6. Шулська Н. М. Словник прізвиськ жителів межиріччя Стиру та Горині / Н. М. Шулська. — Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2008. — 64 с.

Шуст Л. Н.

*кандидат филологических наук,
преподаватель кафедры словарных дисциплин
Луцкого педагогического колледжа
e-mail: lyud_tylka@ukr.net*

ОТМЕЖДОМЕТНЫЕ ПРОЗВИЩА ЗАПАДНОГО ПОЛЕСЬЯ

Резюме

В статье проанализированы западнополесские прозвища, производные от междометий и звукоподражательных слов. Зафиксированные единицы классифицированы на 10 мотивационных групп. Выявлено, что отмеждометные прозвища — особый пласт неофициальной антропонимии, отражающий самые индивидуальные особенности носителя.

Ключевые слова: прозвище, междометие, мотивационная группа, антропонимия.

Shust L.

Ph.D.

Department verbal disciplines

Lutsk Pedagogical College

e-mail: lyud_mylka@ukr.net

NICKNAMES OF THE WESTERN POLISSYA DERIVED FROM INTERJECTIONS

Abstract

The article analyzes nickname of Western Polissya derived from interjections and onomatopoeic words. Purpose — based on the marked motivational group prove that nickname derived from interjections is a special layer informal anthroponymy. The goal involves the following tasks: fixed nickname derived from interjections of Western Polissya; trace their motivational base, dividing, respectively, motivational group. The subject of the present study is the nickname of the inhabitants of Western Polissia, object is the informal name derived from interjections. Observed units classified in 10 motivational groups: nicknames, motivated word that carriers often repeated; derivatives of frequently repeated words and expressions, but phonetically or stylistically different from them; motivational basis of which — children's cries; derived from interjections, which uses a vehicle while intoxicated; derived from interjections, used under certain conditions (with dancing, singing, playing musical instruments etc.; use specific situation motivated interjections); motivated onomatopoeic words and exclamations, addressed to the animals; features for broadcast media (including the manner of greeting, laughter, especially caused by certain disabilities etc.); associated with the profession of carrier; nickname secondary motivation; lack of motivation of nicknames, but phonetically registered as interjections. Found that nickname derived from interjections is a special layer unofficial anthroponymy, reflecting the individual characteristics of most media.

Key words: *nickname, interjection, motivational group, anthroponomy.*

Надійшла до редакції 28.05.2015